Archiwa wizualne dziedzictwa kulturowego (1801-1927). Dokumentacja i naukowe opracowanie narodowych, imperialnych, etnicznych, regionalnych syntez ilustracyjnych dziedzictwa kulturowego ziem dawnej Rzeczypospolitej

Nr projektu: 11H 16 0087 84
Okres realizacji: 2017-09-20 - 2022-09-19
Kierownik projektu: dr hab. Ewa Manikowska
Źródło finansowania: Narodowy Program Rozwoju Humanistyki

Celem projektu jest inwentaryzacja i wstępne opracowanie syntez ilustracyjnych ziem dawnej Rzeczypospolitej oraz zamieszkujących je grup etnicznych i narodów zbudowanych wokół przedmiotów przeszłości oraz materialnych wytworów kultury, które określamy mianem archiwów wizualnych dziedzictwa kulturowego. Dziedzictwo kulturowe jest tu rozumiane w kategoriach dyskursu, który powstaje w złożonym i świadomym procesie kreowania korpusu określonych miejsc, przedmiotów czy budynków i nadawania mu znaczeń jako nośnika tożsamości zbiorowych. U źródeł badanych syntez stało przeświadczenie o konieczności ochrony poprzez wizualne udokumentowanie materialnych aspektów kultury uznawanych za wyznaczniki stanowiące o kulturowej tożsamości danej grupy społecznej, a w nazwach organizacji je inicjujących znajdowały się takie określenia, jak muzeum, opieka, zabytek, przeszłość historia. Słowo archiwum określa charakter naukowy bądź paranaukowy badanych syntez, które będą tu rozpatrywane w ramach historii wiedzy, w szczególności historii archeologii, etnografii i historii sztuki.

Daty ramowe projektu to z jednej strony rok inauguracji Świątyni Sybilli w Puławach (1801), z drugiej – rok podpisania Układu Generalnego między Polską a ZSSR (1927), który zakończył m.in. negocjacje dotyczące rewindykacji dóbr kultury na mocy XI art. traktatu ryskiego z 18 marca 1921 r. Wyeksponowana w Puławach aranżacja różnorakich przedmiotów uznana jest w tym projekcie za najwcześniejszy polski dyskurs narodowy wychodzący od zabytków, a restytucja i repatriacja polskiego dziedzictwa kulturowego - jako proces, który doprowadził do wyłonienia się polskiego kanonu zabytków oraz do jego instytucjonalizacji w II Rzeczypospolitej. Tym samym zidentyfikowane zostaną i opracowane archiwa wizualne dziedzictwa kulturowego, które zakreślają ewolucję polskiego dyskursu tożsamościowego od pojawienia się w nim definicji wspólnoty jako narodu po postawienie znaku równania między państwem a narodem. W centrum zainteresowania znajdą się również syntezy, które formułowane były w innym niż polski kontekście narodowym, a także w kontekstach imperialnych, regionalnych i etnicznych.

Badane syntezy obejmą przede wszystkim kolekcje dokumentacji rysunkowych, akwarelowych, graficznych czy fotograficznych. Są to zarówno zbiory poświęcone konkretnemu zjawisku (pisanki, dzwony, synagogi drewniane), jak i kolekcje dedykowane różnorodnym aspektom kultury materialnej o zróżnicowanej objętości i charakterze: od kolekcji składających się z raptem kilkudziesięciu dokumentów wizualnych po wielotysięczne biblioteki ikonograficzne; od zbiorów zawierających dokumentacje wykonane w różnych mediach po archiwa fotograficzne czy kolekcje szablonów.

Po dziś dzień zachowało się nadspodziewanie dużo tego typu zbiorów: w interesującym nas okresie należały one do centralnych elementów działalności towarzystw naukowych i społecznych, muzeów, bibliotek, pierwszoplanowych artystów, naukowców, amatorów i kolekcjonerów. Przechowywane w archiwach, muzeach, bibliotekach (niejednokrotnie rozproszone) zazwyczaj nie tylko nie są opracowane, ale nawet nie są zinwentaryzowane i otoczone należytą opieką. Sporadycznie wzmiankowane są we współczesnych badaniach - zarówno jako źródło, jak i przedmiot badań per se. Celem opartych na szerokiej kwerendzie w archiwach, bibliotekach i muzeach w Polsce (Warszawa, Kraków, Poznań, Kórnik, Lublin, Wrocław, Płock) i za granicą (Moskwa, Petersburg, Wiedeń, Berlin, Paryż, Lwów, Kijów, Wilno, Rapperswil) badań będzie zakreślenie pełniej mapy fenomenu archiwów wizualnych dziedzictwa kulturowego, jego chronologii, powiązanie go z szerszymi zjawiskami kulturowymi oraz ustalenie metodologii ich badania.